

Bényei Miklós

Éger Gábor díjnyertes OTDK-dolgozata: Eszéki T. István könyvhagyatéka

Ritkán olvashatunk a szakfolyóiratainkban, és ritkán hallhatunk a szakmai fórumokon az Országos Tudományos Diákköri Konferencia Könyvtártudományi Szekciójának dolgozatairól. Holott a kétévente megrendezett pályázatokon egyes egyetemi hallgatók nemegyszer igényes pályamunkákkal jelentkeznek. Összeségében ők a jövő ígéretei. A tudományos diákköri konferenciákon részt vevő hallgatók szorgalma, sikere azt ígéri, hogy a könyvtár- és információtudomány-nak nálunk is lehet, lesz jövője. Erre utal, hogy némelyik dolgozat a pályadíj mellett abban az elismerésben is részesülhet, hogy nyomtatásban (esetleg online) is megjelenhet, azaz gyarapíthatja a könyvtártudományi, könyvtörténeti szakirodalmat. Ez történt a most ismertetett munkával is, amelyet a Sárospatakon működő Hernád Kiadó tett közzé 2020-ban, a gyorsan népszerűvé, keresetté vált *Nemzet, egyház, művelődés* című, rangos sorozata 12. darabjaként.

A szerző a nagy múltú és nagy hírű Sárospataki Református Kollégium Nagy-könyvtárának munkatársa, fiatal, majdhogynem pályakezdő könyvtáros. Egyetemi tanulmányait részben Debrecenben (az informatikus könyvtáros szak alapképzési tagozatán), részben Egerben (a mester szak levelező tagozatán) végezte. Voltaképpen a munkahelyén, munkaköri feladata során ismerkedett meg a választott témával, amelyet aztán nagy igyekezettel, idősebb kollégái tanácsait is figyelembe véve, dolgozott fel. Az OTDK 2017. évi országos döntőjének bírálói a dolgozatról elismeréssel írtak, és magas pontszámaikat a nyilvános vita zsűrije is jóvá hagyta, így első díjat kapott. Mint szó esett róla, a dolgozat értékeit a Hernád Kiadó vezetői is felismerték, és nemrég egy elegáns, tipográfiailag mives kötetben közre adták.

A dolgozat tárgya szervesen illeszkedik a szegedi egyetemi könyvtárban pár évtizede indított, majd kibontakozó és az utóbbi években különösen fellendült könyvtártörténeti irányzathoz, amely a kora újkori magyarországi és erdélyi könyvtári és olvasási kultúra eredeti forrásokra támaszkodó, részletekig hatoló feltárását célozza. Egy kezdő kutató számára lehetőség és kihívás, hogy ehhez, a nemzeti kulturális örökség mélyre hatoló megismerésére irányuló programhoz kapcsolódhat. Éger Gábor pontosan ráértett erre, és nagy szorgalommal, fiatal korát meghazudtoló hozzáértéssel dolgozta fel egy hajdani pataki diák, a 17. század utolsó harmadában és a 18. század első évtizedeiben tevékenykedő erdélyi (kolozsvári) református prédikátor (és esperes) könyvhagyatékának ma még fellelhető és azonosítható darabjait. A könyv tartalma szorosán igazodik a megadott címhez, tehát arról is beszámol, hogy az Eszéki-féle gyűjteményrész miként és mikor került a Sárospataki Református Kollégium könyvtárába. Az egykori adományoknak a könyvtár gyarapításában játszott szerepéről Dienes Dénes gyűjteményi igazgató írt figyelemre méltó, és komoly történelmi tanulságokat felemlítő ajánlást a kötetbe.

A szerző elsősorban – az igazán helyes autentikus megközelítés szándékával – az egyidejű forrásokra támaszkodott: a könyvhagyaték (illetve elérhető maradékanak) köteteit, továbbá a korabeli könyvjegyzékeket vizsgálta. Behatóan tanulmányozta a magyar (és részben az idegen nyelvű) szakirodalmat (főleg az adott időszakból korábban megjelent könyvlistákat), egyebek között webforrásokat is átnézett. Ily módon sikerült bizonyítania azt a hipotézisét (bár ezt a kifejezést nemigen használja), miszerint Eszéki István könyvtárának az 1707-ben Sárospatakra adományozott (és 1713-ban átvett) kétharmada összetételében erősen hasonlított az egykorú hazai protestáns egyházi gyűjteményekhez. Két fontos módszertani eljárását érdemes kiemelni (kétségtelen egyik sem újszerű, ám elég ritkán alkalmazott): az egyik Simándi István helyi fizikatanár csaknem ugyanakkor (1711-ben) ide került adományának összehasonlítása az Eszéki-féle donáció példányaival; a másik annak nyomon követése, hogy az Eszéki-féle gyűjtemény egyes darabjai miként és mikor jelentek meg a nagykönyvtár korabeli katalógusaiban, illetve a hajdani hagyaték hogyan tükröződik a nagykönyvtár mai katalógusában.

Mivel a könyv jórészt (a hagyaték kivételével) kéziratos forrásokat dolgoz fel, a használt szakirodalom mennyisége kifejezetten gazdagnak mondható. Az irodalomjegyzékben precíz bibliográfiai leírások, könnyen visszakereshető kézirattári és levéltári jelzetek találhatóak. Pontosán hivatkozik (szakirodalmi utalások, kézirattári és levéltári dokumentumok jelzetei), és magas a kiegészítő megjegyzéseket is sűrűn tartalmazó lapalji jegyzetek száma. E téren következetesen jár el. A gondosan válogatott, gyakorta színes képanyag a kiadót és a debreceni Kapitális Nyomdát is dicséri. E dokumentumok vonzó adalékok, főleg a 18. századi

könyvjegyzékek és katalógusok oldalai segítenek megidézni a kort. Örvedetes, hogy a kötethez a kiadó név- és helynévmutatót is mellékelte.

Az ifjú szerző tehát birtokában van a forráshasználat módszereinek, biztosan mozog a feltárt információk dzsungelében, jól ismeri választott tárgyát. Megfelelően ötvözi a leíró és értékelő részeket, ugyanakkor – mivel a könyvanyag csaknem kizárólag idegen nyelvű műveket tartalmaz – elég bátortalanul idéz. Valószínűleg a kellő egyház- és teológiatörténeti jártasság hiánya magyarázza, hogy a fennmaradt 82 (eredetileg 204) mű érdemi elemzésébe nemigen bocsátkozik. Az aprólékos könyvtár- és katalógustörténeti fejezetek viszont igen meggyőzőek; a possessorbejegyzések ismertetése még az előző tulajdonosok számbavételét is elősegíti. Itt jegyezhető meg, hogy a szerző stílusa tudományos igényű, a szöveg megfogalmazása általában szabatos.

A dolgozatban feltárt, összegezett információk – a hazai könyvtártörténeti kutatás szintjén – megbízhatóak, számos ponton kiegészítik az eddigi eredményeket. Főleg az erdélyi (és áttételesen a magyarországi) protestáns lelkészek meglepően sokoldalú műveltségéről (amihez az itt is említett külföldi tanulmányok és kapcsolatok jelentős mértékben hozzájárultak), olvasási kultúrájáról árulnak el sokat. Hiszen Eszéki István is – például – az egyetemes művelődés- és szellem-történet olyan kimagasló alakjainak a kötetét olvasta, mint Erasmus, Melancton, Grotius, Comenius. Meglepően sok a katolikus szerző. Abban viszont semmi meglepő nincs, hogy az eredeti 204 mű több mint 56%-a (131), a ma is fellelhető 82 mű közel kétharmada (53) teológiai jellegű, hiszen a tulajdonos foglalkozása, képzettsége és az akkori tudományos könyvkiadás is ezt diktálta. (Még a természettudományos műveltségű Simándi István könyvtárában is a teológiai tartalom dominált, összhangban a korabeli szokásokkal.) Okvetlenül előnyére vált volna a dolgozatnak, ha a szerző bátrabb kísérletet tesz a könyvhagyatékek tartalmi elemzésére. Ezt a tudományos diákköri dolgozatok átlagos méretét bőven meghaladó terjedelemben, valamint a rendelkezésére álló teológia-, egyház-, filozófia- és irodalomtörténeti, tágabban a művelődéstörténeti szakirodalom alapján nyilván megkísérelhette volna.

A könyv szerkezete logikus, alaposan végiggondolt munka. A fejezetek sorrendje áttekinthető, és ez a tartalomjegyzékben is világosan tükröződik: Eszéki T. István rövid életrajza; A sárospataki Kollégium könyvtárának rövid története a 17–18. század fordulóján; Az Eszéki-hagyatékek levéltári forrásai; Eszéki T. István könyvhagyatékának katalógusa; A vizsgálat háttere és a felmerült kérdések; Teológiai irányzatok Eszéki T. István könyvtárában; A gyűjtemény összetétele; A gyűjtemény elemzése; Eszéki T. István gyűjteménye a korabeli könyvjegyzékek és katalógusok tükrében; Változások a gyűjteményben az 1738-ban és az 1760-ban készült katalógusok tükrében; Változások a gyűjteményben az 1760 és 1815 között készült katalógusok tükrében; Eszéki T. István hagyatéka a jelenlegi

könyvtári katalógus tükrében; Possessorbejegyzések Eszéki T. István könyveiben; Magyar vonatkozású egyetemi disputációk Eszéki T. István hagyatékában.

Mindent egybe véve: Éger Gábor nemcsak érdekes, hanem hasznos, a jelenlegi hazai könyvtártörténet-írás egyik legeredményesebb irányzatához, témaköréhez kapcsolódó tárgyat választott az OTDK-pályázatához. A maga által vállalt feladatot igyekezett kellő gondossággal és biztató színvonalon megoldania. Mindazonáltal jó néhány helyen felbukkannak a gyakorlatlanságból fakadó problémák, hibák. Aligha vitatható, hogy a latin nyelv alaposabb ismeretének és a kiterjedtebb egyháztörténeti tájékozottságnak a hiánya éreztetten kedvezőtlen hatását. Végeredményben hézagpótló munka született. A fiatal szerző könyvtár-, egyház- és művelődéstörténeti szempontból egyaránt fontos témát tárgyal, a napjainkban folyó kutatásokhoz igencsak hasznos adalékokkal szolgál, több elemében, részletében is hozzájárul a történeti vizsgálódások elmélyítéséhez, árnyalásához. Mindvégig látszik, hogy a szerző kedvvel és – ha szabad ilyet mondani – szeretettel foglalkozott a témával. Pályakezdő teljesítménye igazán ígéretes. Érdemes folytatnia a tárgykör kutatását: egyrészt konkrétan az Eszéki-féle könyvhagyaték tartalmi vizsgálatát, másrészt a Sárospataki Református Kollégium Nagykönyvtárában rejtőző, még feltáratlan dokumentumok, netán egykori lelkészi, tanári könyvtárak felszínre hozatalát.

Eszéki T. István könyvhagyatéka : a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményeinek Nagykönyvtárában / Éger Gábor. – Sárospatak : Hernád Kiadó, 2020. – 222 p. ; 24 cm. – (Nemzet, egyház, művelődés, 12.)

